

VIBORG
MUSEUM

Årsberetning
2020

INDHOLD

01) Indledning	03
02) Økonomi	04
03) Organisation	05
04) Besøgstal	08
05) Kommunikation	09
06) Formidling	10
07) Forskning	12
08) Arkæologi	14
09) Samling	16
10) Lokalthistorisk Arkiv	17
11) Hvolris Jernalderlandsby	18

01 INDLEDNING

2020 var for Viborg Museum et turbulent år præget af Covid-19 pandemien. Mange spændende opgaver er blevet gennemført, og der har været vigtig fremdrift i nogle af museets store projekter. Men mange af museets arrangementer blev også aflyst eller afviklet med begrænsninger, og museets medarbejdere har i flere perioder måttet arbejde hjemmefra. En helt uvant situation som har krævet en ekstraordinær indsats af alle medarbejdere.

Trods dette har Viborg Museum ikke været så hårdt ramt, som det er tilfældet med mange andre museer i Danmark. I vores nuværende situation er vi ikke dybt afhængige af entréindtægt, og derfor har vi kunnet komme gennem året uden alvorlige økonomiske skrammer.

Det arkæologiske arbejde var igen omfattende foranlediget af fortsat høj aktivitet i byggesektoren. De arkæologiske undersøgelser blev krydret med to spektakulære fund - se omtalen heraf i afsnittet om arkæologien, hvoraf det ene kom på Slots- og Kulturstyrelsens liste over top-10 fund i Danmark i 2020.

Ny viden er essentiel for at udvikle museet, og derfor er det også glædeligt, at 2020 resulterede i en række spændende bidrag til og selvstændige publikationer i videnskabelige tidsskrifter. Samtidig blev 75-året for befrielsen efter 2. verdenskrig også en god lejlighed for Viborg Museum til at profilere satsningen på retshistorie i flere landsdækkende medier. Og med nye samarbejder med Viborg-Guiderne og Skovgaard Museet fik vi for alvor sat gang i vores ambitioner om at styrke byrumsformidlingen i Domkirkekvarteren. Det gælder byvandring for turistgrupper og den nyskabende aktivitet, Det sidste Kongemord, en mordgådejagt for familier og voksengrupper.

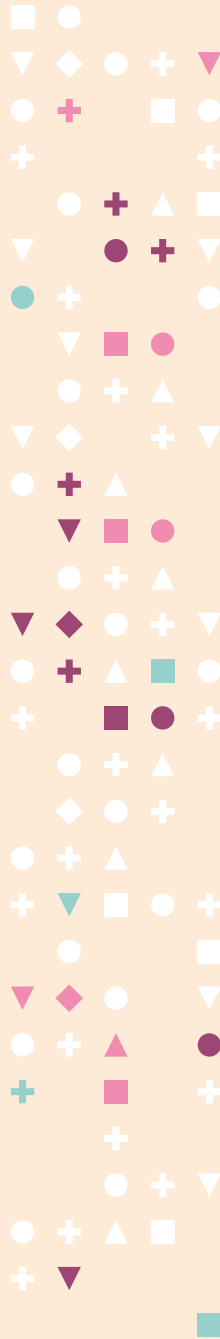
Flytningen af museet og udviklingen af et nyt bymuseum fyldte meget også i 2020. Den sidste afrensning og flytning af de i alt ca. 75.000 skimmelramte genstande i kælderen under Hjultorvet 4 blev gennemført, og vi er ikke langt fra at have flyttet den komplette samling i tidligere magasiner til det nye magasin på Tagtækkervej. Samtidig er vi nået så langt i udviklingen af nye udstillinger til bymuseet, at vi i efteråret kunne sætte punktum ved skitserne til udstillingerne. Forud gik et omfattende arbejde med faglig research og genstandsarbejde.

2020 sluttede med et vigtig strategi-arbejde, hvor målsætninger inden for både arkæologi, forskning, samling, formidling og organisationen som sådan blev fastlagt for perioden 2021-25. Strategien kan ses på museet hjemmeside.

Viborg Museum er et statsanerkendt kulturhistorisk museum med ansvar for arkæologi og nyere tids historie i Viborg Kommune. Museet skal i henhold til museumsloven indsamle, registrere, bevare, forske og formidle ansvarsområdet. Viborg Museum ejes og drives af Viborg Kommune, hvorfor dets bestyrelse er Viborg Kommune Kultur- og Fritidsudvalg. Museet har hovedadresse på Hjultorvet 4, hvor dele af administrationen, værksteder og dele af magasinet er placeret. Ca. halvdelen af museets organisation er placeret i Mogensgade 5,2 sammen med Lokalhistorisk Arkiv, der også drives af Viborg Museum. Viborg Museum driver desuden besøgsstederne Hvolris Jernalderlandsby og E' Bindstouw. Museets primære magasin til museumsgenstande findes på Tagtækkervej 9 i Viborg.

ØKONOMI

Viborg Museums økonomi har i flere år været udfordret af ekstraordinære udgifter forbundet med flytning af museets samling, afrensning af skimmelramte samlinger samt udgifter forbundet med udvikling og fundraising til det kommende bymuseum. Et større akkumuleret underskud i perioden 2017-2019 blev i 2020 nedbragt til 374.000 kroner i kraft af udbetalingen af museets overskud fra 2016.

NØGLETAL 2020

- × **Statsstøtte:**
1.452.000 kr.
- × **Kommunalt driftstilskud til Viborg Museum:**
5.791.000 kr.
- × **Kommunalt driftstilskud til Hvolris Jernalderlandsby:**
835.000 kr.
- × **Driftsresultat Viborg Museum:**
Viborg Museum havde i 2020 et driftsoverskud på 676.000, hvilket skyldes udbetaling af et overflyttet overskud fra 2016. Viborg Museums akkumulerede underskud er med udgangen af 2020 dermed nedbragt til 374.000 kroner.
- × **Driftsresultat Hvolris Jernalderlandsby:**
Hvolris havde et underskud på 265.000 kroner, hvilket primært skyldes manglende indtægter fra aflyste arrangementer og events.

ORGANISATION

FASTANSATTE I 2020

Fastansatte ved Viborg Museum 2020
(inklusive Kapitel 8 arkæologi)

- × **Brian Wiborg**
Museumschef
- × **Casper Sørensen**
Museumsinspektør, arkæolog
- × **Dan Ersted Møller**
Museumsinspektør, arkivleder
- × **Dorte Kook Lyngholm**
Museumsinspektør, ph.d., historiker
- × **Elena Iluliana Nicolae**
Rengøringsassistent (20 t./uge)
- × **Georg Stenstrop**
Museumsassistent (seniorjob -
fratrådt juni 2020)
- × **Hans Jørgen Vestergaard**
Arkivmedarbejder (7,5 t./uge)
- × **Jeannette Bylov**
Kommunikationsansvarlig,
journalist (fratrådt januar 2020)
- × **Jesper Hjermind**
Museumsinspektør, arkæolog
- × **Ida West Hansen**
Museumsinspektør, arkæolog
- × **Ivan Fuusgaard Sørensen**
Udstillingsarkitekt
- × **Kamilla Fiedler Terkildsen**
Museumsinspektør,
teamleder for arkæologiteamet
- × **Katrine Vestergaard**
Museumsinspektør, arkæolog
- × **Lars Agersnap Larsen**
Museumsinspektør,
teamleder for forskningsteamet
- × **Lise-Mette Markvart**
Specialist og sekretær
- × **Margit Petersen**
Samplingsinspektør og
teamleder for samlingsteamet
- × **Martin Mikkelsen**
Arkæolog (8t./mdr.)
- × **Mikkel Kiildsen**
Museumsinspektør, arkæolog
- × **Morten Valdorff Rasmussen**
Museumsinspektør, arkæolog
- × **Peter H. Iversen**
Museumsinspektør, historiker
- × **Rikke Johansen Smidt**
Formidlingsinspektør,
teamleder for formidlingsteamet
- × **Sanne Boddum**
Museumsinspektør, arkæolog
- × **Susanne Nielsen**
Administrativ medarbejder
- × **Søren Vindvad**
Teknisk serviceassistent (18 t./uge)

PROJEKTANSATTE I 2020

- × **Simon Lindberg Neve,**
arkæologistuderende
(1 mdr. fuldtid, 11. mdr. 8 t./uge)
- × **Niels Pilegaard Justesen,**
arkæologistuderende
(6 mdr. 8 t./uge)
- × **Tina Bayrampour,**
arkæologistuderende
(8 t./uge)
- × **Pia Christensen**
(5 mdr. til skimmelafrensning)
- × **Jeppe Skovgaard**
(5 mdr. til skimmelafrensning)

FRIVILLIGE PÅ VIBORG MUSEUM

Ca. 50 personer er aktivt frivillige på Viborg Museum og løser mangeartede opgaver. Over halvdelen er involveret i registrering af genstande i både museets samling og på lokalhistorisk arkiv, og mange af disse har i 2020 bidraget med hjælp ifm. magasinflytning. En gruppe af frivillige hjælper med at passe Bindstouw i sommeren med billetsalg, formidling og vedligehold. Også på dette område har Covid-19 har stor betydning for 2020, idet de frivillige ved museet ikke har kunnet møde op størstedelen af året.

SAMARBEJDER OG NETVÆRK

Viborg Museum indgår i samarbejder og netværk med andre museer og kulturinstitutioner, hvor det understøtter museets egen udvikling, og hvor museet kan understøtte det fælles udviklingsarbejde med andre museale institutioner.

Viborg Museum er medlem af dansk ICOM, Organisationen Danske Museer (ODM) og Midtjyske Museers Udviklingsråd (MMU) og er desuden aktiv deltager i følgende:

- × Det arkæologiske netværk blandt de arkæologiske museer i Region Midtjylland.
- × Det arkæologiske netværk blandt de fem nordvestjyske museer med arkæologisk ansvar.
- × Det internationale forskningsnetværk: ENCOUNTER: European Network for Country House and Estate Research.
- × ODM's Nyere Tids netværk.
- × ODM's Tværfaglige netværk for museernes samlinger.
- × De internationale borgforskningsnetværker Château Gaillard, Castella Maris Baltici samt Magt, Borg og Landskab.
- × Det arkæologiske forskningsnetværk Neolitisk Netværk.
- × Netværk for museer omkring tyske flygtninge i og efter Anden Verdenskrig.
- × Erfa-gruppe af ledere og formidlingsinspektører fra tre nabomuseer i Holstebro, Herning og Randers
- × Erfagruppe bestående af museumsledere fra lokalhistoriske museer i Region Midtjylland
- × Netværk for museer omkring tyske flygtninge i og efter Anden Verdenskrig.

BESTYRELSER

- × Brian Wiborg er formand for bestyrelsen i MMEx (museernes digitale videncentre) og bestyrelsesmedlem i Den erhvervsdrivende fond Museumstjenersten, i Foreningen Intrace samt i Bruunshaab Gamle Papfabrik og er desuden udpeget til ODM's rådgivende udvalg for turisme og oplevelsesøkonomi.
- × Jesper Hjermand sidder i bestyrelsen i borgforskerforeningen Magt, Borg og Landskab.
- × Lars Agersnap Larsen sidder i bestyrelsen for Historisk Samfund for Viborg-egnen.
- × Margit Petersen sidder i bestyrelsen for E Bindstouws Venner og er medlem af ODM's samlingsnetværk (udpeget til arbejdsgruppen katastrofeberedskab).
- × Rikke Johansen Smidt sidder i bestyrelsen for MiD, Museumsformidlere i Danmark.

FAGLIG UDVIKLING OG BIDRAG

- × Peter H. Iversen deltog i seminaret "Den lille bys historie 1850-2000" i Den Gamle By i Aarhus den 23. januar. Peter holdt oplæg om "Hvorfor blev Viborg en stor sygehusby?".
- × Peter H. Iversen, Lars Agersnap Larsen og Dorte Kook Lyngholm deltog i Frederik Lyngge Vognsens ph.d.-forsvar om "Ret, magt og besiddelse - Konflikter om borttagelse i dansk senmiddelalder, 1400-1536" på Aarhus Universitet den 18. december (online).
- × Peter H. Iversen og Dorte Kook Lyngholm deltog i netværksmøde for museer omkring tyske flygtninge i og efter Anden Verdenskrig på Lemvig Museum den 9. marts.
- × Jesper Hjermind, Peter H. Iversen, Mikkel Kiildsen, Lars Agersnap Larsen, Dorte Kook Lyngholm, Dan Ersted Møller, Rikke Johansen Smidt, Ivan Fuusgaard Sørensen og Brian Wiborg deltog i workshop om udstillingstekster, Hald Hovedgård.
- × Lars Agersnap Larsen og Dorte Kook Lyngholm deltog i seminar om forskningssamarbejder mellem universiteter og museer på Syddansk Universitet i Odense den 15. januar.
- × Dorte Kook Lyngholm deltog i netværksmøde for museer omkring tyske flygtninge i og efter Anden Verdenskrig på Skanderborg Museum den 17. august.
- × Rikke Johansen Smidt deltog i ODM's formidlingsseminar den 2.-3. marts i Horsens. Rikke var medarrangør.
- × Casper Sørensen og Martin Mikkelsen deltog i ROOTS Social Inequality Forum ved Christiam-Albrechts-Universität zu Kiel den 26. november (online). Martin holdt oplæg om "Were unfree families (slaves/thralls) an integrated part of the Nordic Bronze Age? A case study from the Viborg-area in NW-Jutland, Denmark".
- × Casper Sørensen deltog i Mathias Paul Bjørnevad Jensens ph.d.-forsvar om "A biographical analysis of Mesolithic hoarding in Southern Scandinavia" på Aarhus Universitet den 20. november (online).
- × Ivan Fuusgaard Sørensen og Rikke Johansen Smidt deltog i Integrated System Europe messen i Amsterdam den 11. til 13. februar.
- × Brian Wiborg deltog i Netværkskonference om landskabsformidling på Hindsgavl 14. januar.
- × Brian Wiborg deltog i MMU-lederseminar på Molslaboratoriet 7. oktober.

EFTERUDDANNELSE

Kamilla Fiedler Terkildsen har gennemført følgende to fag på "Diplomuddannelse i ledelse" på VIA:

- × Det personlige lederskab og forandring
- × Ledelse af medarbejdere og faglig udvikling

Brian Wiborg har gennemført følgende fire fag på uddannelsen "Master i Projekt- og Innovationsledelse" på SDU:

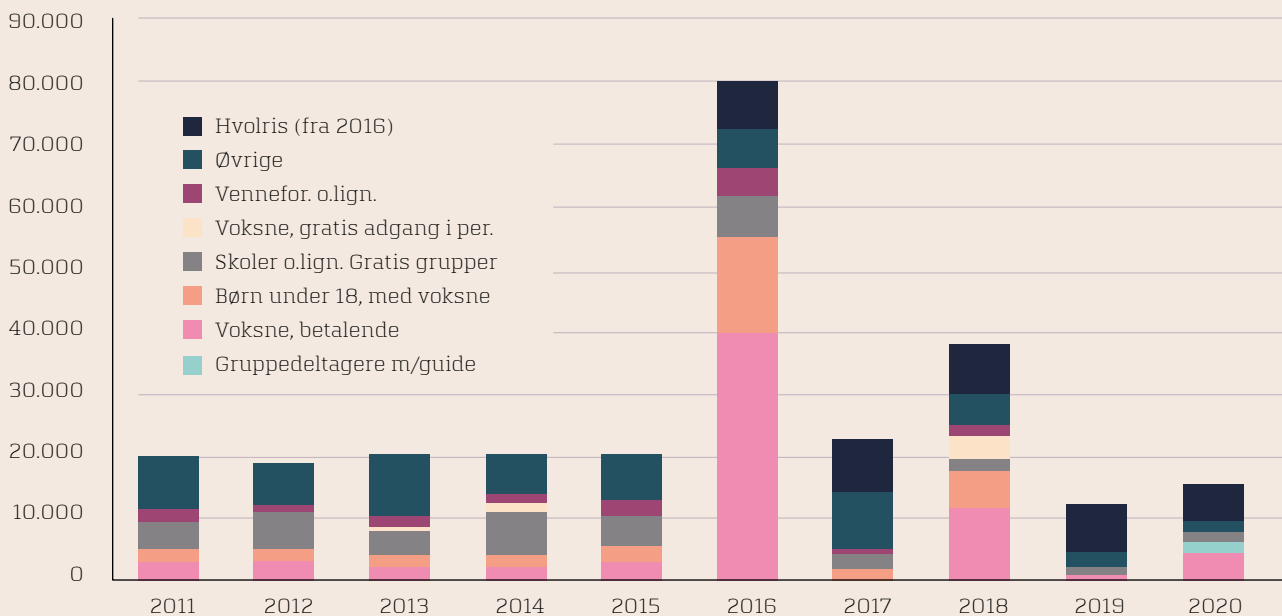
- × Ledelse af den projektorienterede organisation
- × Organisationsanalyse og -design
- × Projekt- og porteføljeledelse
- × Innovationsstrategi og forretningsmodelsudvikling

04 BESØGSTAL

BESØGSTAL

Viborg Museum havde et samlet besøgstal på 15.200 gæster i 2020. Hvolris Jernalderlandsby og mordgådejagten "Det sidste Kongemord" var de aktiviteter, der med ca. 6000 gæster hver fyldte hovedparten af besøgstallet. Besøgstallet var lavere end forventet pga. Covid-19, som bl.a. medførte et stort antal aflyste guidede ture i Viborg og aktiviteter på Hvolris.

Besøgstal

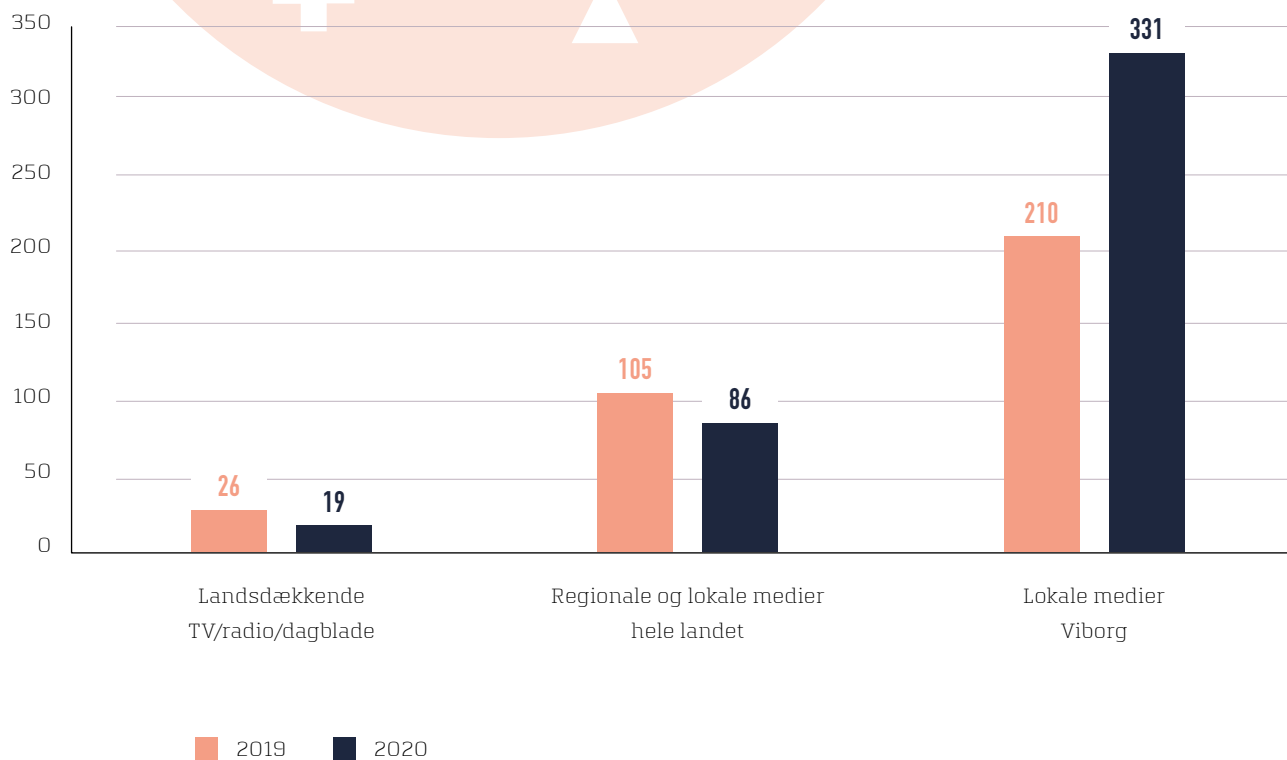

KOMMUNIKATION

KOMMUNIKATION

Omtaler af Viborg Museum i både lokale, regionale og landsdækkende medier er at stor strategisk vigtighed for museet. Igen i 2020 lykkedes det at opnå markant synlighed i regionale og landsdækkende medier og endnu større lokal synlighed end året før. Bl.a. blev Viborg Museum rigt eksponeret i landsdækkende medier ifm. 75-året for befrielsen, hvilket var med til at understøtte museets satsning på retshistorie.

Antal medieomtaler

FORMIDLING

På trods af forårets nedlukning og aflysninger blev det en fantastisk sommer rent formidlingsmæssig for Viborg Museum. Vi havde flere typer af tilbud til viborgensere og turister og stor tilslutning til de fleste arrangementer. Når vi pt er uden faste udstillinger, er det skønt på den måde at komme ud at mærke gæsternes tørst efter oplevelser og historiske dramaer. Desuden har 2020 givet os nye erfaringer med både markedsføring og praktisk brug af Domkirke-kvarteret i samarbejde, dels med Skovgaard Museet, og dels med Viborg Guiderne.

MORDGÅDEJAGT I DOMKIRKEKVARTERET

Viborg Museum fortsatte i 2020 sin lange tradition med at skabe kulturevents i kraft af strategiske samarbejder. Denne gang med Skovgaard Museet, som vi før med succes har gennemført projekter med. Samtidig fik vi for alvor taget fat i at løfte byrumsformidlingen i Domkirke-kvarteret. Og ikke mindst fik vi prøvet kræfter med en ny genre, hvor vi, inspireret af de populære Escape Rooms, producerede en mordgådejagt, hvor historieformidling blandedes med fiktion og gådejagt.

Fra den 1. juli til den 30. august præsenterede vi således med stor succes mordgådejagten "Det sidste kongemord". Målgruppen for mordgådejagten er familier med teenagere og unge/voksengrupper og udfordrede deltagerne i jagten på Kong Erik Klippings rigtige morder.

VIBORG GUIDERNE

Et andet vigtigt tiltag ift. byrumsformidling vedrører det nye samarbejde med Viborg Guiderne, der trådte i kraft primo 2020. Samarbejdet vedrører de guidede ture for især turistgrupper i Viborg og Omegn, hvor Viborg Museum står for booking og markedsføring af ture, mens Viborg-Guiderne tager sig af selve guidningen. Samarbejdet er frugtbart for begge parter, og fra museets side er det en vigtig del i udviklingen af formidlingen især i Viborg og på sigt også på De Fem Halder.

De konkrete ture vedrører en række standardiserede ture, som turistgrupper kan booke en guide til. Hertil kommer aktiviteten Bryg & Brosten, som enkeltpersoner kan købe billetter til fredage og lørdage i alle årets weekender. Bryg & Brosten gennemføres med en tredje partner, Viborg Bryg-

hus. Ydermere gennemførte Viborg Guiderne 28 guidede sommerture, hvor enkeltpersoner kunne købe billet til en skøn sommertur i Domkirke-kvarteret eller f.eks. til Hærvejstæppet i Søndermarkskirken.

Dog har Covid-19 også påvirket denne del af museets virke. Antallet af turistgrupper i Viborg, hvor højsæsonen er maj-juni og august-september, var meget begrænset ift. tidligere år.

ONSDAGSAFTENTURE

Igen i 2020 gennemførtes en række byvandring i Viborg forestået af museets inspektører på skift og med en række temaer.

FOREDRAG

Efterårets og vinterens foredragsrække blev mest af alt præget af aflysninger pga. Corona restriktioner. Kun de to første arrangementer i programmet blev gennemført, nemlig Lars Agersnaps foredrag om arkæologi i Viborg midtby og Dorte K. Lyngholms foredrag om retsopgøret efter 2. verdenskrig.

Dog er det lykkedes at gennemføre en række foredrag, hvor museets medarbejdere deltager som foredragsholdere i diverse eksterne sammenhænge.

SÆRUDSTILLING

I kraft af økonomisk støtte fra Slots- og Kulturstyrelsen kunne vi i slutningen af 2020 realisere en særudstilling for ældre og demente. "Glemmer du, så husker jeg" hed projektet, som havde Arkivleder Dan Ersted Møller som projektleder. På 10 plejehjem og aktivitetscentre ved ældreboliger udstillede vi fotos af Viborg gennem de sidste 100 år, og i forbindelse med udstillingerne afholdt Dan en lang række erindringscafeer for og med de ældre.

NYT VIBORG MUSEUM

Arbejdet med at skabe et nyt bymuseum i Domkirke-kvarteret har heldigvis ikke været mærket ret meget af Corona restriktioner. Fra arbejdspladser derhjemme har både processen i projektgruppen, den faglige research i

udstillingsgruppen og samarbejdet omkring skitser og design med eksterne leverandører kørt videre for fuld damp. Ved udgangen af februar afsluttede vi visionsfasen for de 1200 m² udstillinger om Viborgs histories gennem de sidste 1000 år. Det skete ved et stormøde på museet, hvor designbureauet Torden & Lynild præsenterede den færdige vision i mood boards og tegninger.

I marts deltog projektleder Rikke Johansen Smidt og udstillingsleder Ivan Fuusgaard Sørensen i en stor teknikmesse i Amsterdam med et par leverandører. Messen gjorde gruppen klogere på de teknologiske muligheder i forhold til fremtidige immersive oplevelser på Nyt Viborg Museum. De følgende seks måneder foregik et meget intensivt arbejde med afklaring af, præcis hvilke genstande fra museets store samling, vi ønsker at præsentere i de forskellige temaer i udstillingen. Samtidig satte vi en dialog i gang med Nationalmuseet, Det Kgl. Bibliotek og Rigsarkivet omkring de arkivalier og genstande vi kunne tænke os at indlåne til udstillingerne på det nye museum. Den proces er ikke færdig endnu, men dialogmøder og en del e-mail aktivitet har gjort, at vi nu har positivt tilsagn på en del enestående dansk kulturarv. Med økonomisk støtte fra Leoni Advokaterne i Viborg blev det muligt for os i oktober at erhverve to fine bøger, nemlig en udgave af Jyske lov fra 1500-tallet og et eksemplar af danske lov fra 1600-tallet. Begge bøger bliver integreret i de nye udstillinger.

Midt i november afsluttede vi en spændende skitsefase, hvor Torden & Lynild præsenterede skitser på samtlige udstillinger. I den allerførste del af 2021 vil disse skitser blive vedtaget endeligt og udgøre grundlaget for det endelige design af hvert enkelt rum og element i udstillingerne. Et enkelt element i processen blev vi nødt til at aflyse pga. Corona restriktionerne, nemlig et brugerinddragende initiativ, hvor vi skulle have inviteret viborgenserne ind i landsretsbygningen til en såkaldt mock-up-udstilling. Vi skulle have præsenteret publikum for tre animationsfilm, som vi har udviklet sammen med virksomheder fra Arsenalet i Viborg. Og vi skulle vha. et spørgeskema have bedt gæsterne om at give deres holdning tilkende om animationernes formidlingsmæssige kvaliteter. Processen med fremstillingen af animationsfilmene har givet os en god erfaring med den slags udviklingsarbejde og vi håber at kunne præsentere filmen for et testpublikum ved en anden lejlighed.

I august holdt vi i samarbejde med Hald Hovedgård en workshop med otte danske forfattere omkring udstillingstekster. Faglige inspektører fra museet blev parret med hver deres forfatter i to omgang og udviklede i fællesskab udstillingstekster til definerede temaer. Dagen blev utroligt inspirerende og ledte os til i udstillingsgruppen til at konkludere, at vi ikke selv skal skrive vores egne udstillingstekster, men at tekster til gengæld heller ikke må blive for florumspundende og kræve for meget litterær opmærksomhed på det nye museum.

2020 blev også året, hvor vi besluttede, at lyd og musik skal være signifikant på Nyt Viborg Museum. Vi indledte derfor et samarbejde med komponisten Joachim Holbek. Han har

Tekst: Sammen med Skovgaard Museet gennemførte Viborg Museum den meget succesfulde mordgådejagt, Det sidste Kongemord, i sommeren 2020.

mange års erfaring med at skabe lyd og musik til film, teater og podcasts. Joachim skal skabe et værk til museet – en auditiv identitet – som vi kan arbejde med og modulere i de forskellige udstillingsafsnit.

I slutningen af 2020 blev det nødvendigt at bremse processen med udvikling af udstillinger til nye udstillinger. Det skete i takt med en opbremsning af processen med renovering af landsretsbygningen, hvor det medio 2020 stod klart, at tidsplanen for renoveringen og timingen af åbningen af det nye museum skal harmoniseres med tidsplanen for de omkringliggende større projekter (Stænderplads, P-Hus og Gl. rådhus) for at undgå en åbning af det nye museum i et omfattende byggekaos. Samtidig afventer den endelige finansiering af renoveringen.

SKOLETJENESTE

I maj og juni fik Viborg Museum med støtte fra Viborg Kommune mulighed for at skabe et særligt og gratis Coronatilbud til kommunens skoler i mordgådejagten "Det sidste Kongemord". 44 grupper benyttede sig af dette tilbud. Det nationale undervisningstilbud for 4. klasser "Kend dit land", som Viborg Museum er en del af blev aflyst pga. af Corona restriktionerne.

07 FORSKNING

Museet har i 2020 haft en betydelig forskningsaktivitet, der primært har været gennemført på grundlag af bevillinger fra fonde og offentlige myndigheder. Flere af forskningsresultaterne tiltrak sig opmærksomhed fra medierne.

Viborg Museum har opfyldt sin forskningsforpligtelse ift. til de krav Slots- og Kulturstyrelsen har stillet statsanerkendte museer med arkæologisk ansvar i perioden 2014-2018. I 2020 fremsendte SLKS forskningskravene for perioden 2021-25, som efter vores vurdering rummer en ikke ubetydelig stramning. Viborg Museum anerkender behovet for forskning som en kerneopgave for et museum, men står uforstående overfor kravet om mere forskning. Vi må samtidig sande, at for at opfylde de nye krav, kan vi ikke forlade os på at gennemføre forskningsprojekter næsten kun baseret på eksterne midler fra fonde og puljer, men må anvende driftsressourcer hertil. Dette er grundet museets økonomiske vanskeligheder ikke en umiddelbar mulighed, hvorfor museets evne til at løfte et forskningsansvar er usikkert.

I det følgende gennemgås aktuelle forskningsprojekter i 2020:

× **The City Dwellers**

”TheCityDwellers - Migration and Health in Medieval Viborg” skal gennem antropologiske og kemiske undersøgelser bl.a. belyse, hvorfra middelalderens viborgensere kom. Projektet er støttet af Det Frie Forskningsråd, og det udføres i 2016-21/22 af ADBOU ved Retsmedicinsk Institut og CHART ved Institut for Fysik, Kemi og Farmaci, begge Syddansk Universitet, i samarbejde med Jesper Hjermand og Lars Agersnap Larsen fra Viborg Museum.

× **Døden i Centrum**

”Døden i centrum” er et tværmusealt forsknings-samarbejde mellem de 10 arkæologiske museer i Region Midtjylland, der skal belyse yngre jernalders begravelser. Projektet er støttet af Augustinus Fonden, og det udførtes i 2018-20 af Sanne Boddum og Mikkel Kieldsen fra Viborg Museum.

× **Ritualiserede biografier af dragtbægerøkser**

”Ritualiserede biografier af dragtbægerøkser fra det sydlige Limfjordsområde” skal gennem slidsporsanalyser belyse stenøkserens anvendelse fra færdigt produkt til deponeret genstand, og derved danne nyt indblik i den religiøse sfære af dragtbægerkulturens deponeringspraksis samt i de forhistoriske samfund. Projektet er støttet af Slots- og Kulturstyrelsen, og det udførtes i 2018-20 af Casper Sørensen fra Viborg Museum i samarbejde med Mathias Paul Bjørnevad Jensen fra Aarhus Universitet.

× **De Fem Halder**

”De Fem Halder” indbefatter målrettede forskningsbase-rede arkæologiske undersøgelser, som skal tilvejebringe ny viden om såvel de tre middelalderlige voldsteder, såvel som de to herregårdsfaser i området. Den nye viden skal indgå i en nyformidling af De fem Halders historie. Bag projektet står Naturstyrelsen, Kulturstyrelsen, Viborg Kommune, samt venneforeningen De Fem Halder, og det er støttet af A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal. De arkæologiske undersøgelser udføres i 2016-21 af Viborg Museum.

PUBLIKATIONER

Viborg Museum har i 2020 publiceret følgende forskningsbaserede artikler:

- × **Jesper Hjermind:**
 NICOLAUS – et muligt viborgensisk metalstøberværksted fra højmiddelalderen. Fra Viborg-egnen 2019 (red. Steffen Elmer Jørgensen, Søren Agersnap, Lars Agersnap Larsen og Henning Pedersen), s. 91-98.
- × **Jesper Hjermind & Hugo Støttrup Jensen:**
 Vom Kloster Vitskøl zum Herrenhaus und Gutshof Bjørnsholm, 1536-1590. I: Castles and fortifications of the reformation period. Castles of the North III (red. R. Atzbach, C. Ottersbach, C. Sørensen, J. Kock og D. Wille-Jørgensen), s. 18-38.
- × **Jesper Hjermind & Lars Agersnap Larsen:**
 Viborg Gråbrødre Kloster. Det centrale klosteranlæg: Arkæologiske undersøgelser 2004 og 2008-12. hikuin 41 (red. Hans Krongaard Kristensen, Morten Larsen & Jens Velle), s. 75-106.
- × **Martin Mikkelsen:**
 Slaves in bronze age southern Scandinavia? Acta Archaeologica 91 (red. Inga Merkyte, Søren Albek og Thomas Roland), s. 147-190.
- × **Søren Munch Kristiansen, Lars Agersnap Larsen, Aayush Srivastava og Tim C. Kinnaird:**
 Quartz SAR optically stimulated luminescence (OSL) dating of sands from Ulbjerg Klint, Central Jutland, Denmark.
- × **Kaare Lund Rasmussen, George R. Milner, Thomas Delbey, Lilian Skytte, Niels Lynnerup, Jørgen Lange Thomsen, Simone Schiavone, Marielva Torino, Lars Agersnap Larsen & Jesper Lier Boldsen:**
 Trace element distribution in human cortical bone microstructure. The potential for unravelling diet and social status in archaeological bones. Heritage Science 2020 8:111, s. 1-23.
- × **Casper Sørensen, Mathias Bjørnevad og Peter Bye-Jensen:**
 A biographical study of Neolithic hoarding. A regional case study of Funnel Beaker Culture hoards from the Southern Limfjord area, Denmark. Danish Journal of Archaeology 2020, vol. 9, s. 1-24.

08 ARKÆOLOGI

Udgravningen af kapellet ved Hjermind kom på Slots- og Kulturstyrelsens liste over top-10 fund i Danmark i 2020.

I 2020 blev der i arkæologi-teamet gennemført 66 større og mindre undersøgelser. Året var derfor særdeles aktivt. Covid-19 medførte ikke de store ændringer i den daglige praksis, idet vi med nogle få retningslinjer kunne gennemføre undersøgelserne forsvarligt.

Som altid er vores vigtigste opgave at undersøge fortidsminder, der bliver destrueret, når der skal laves jordarbejde – lige gyldigt om årsagen til arbejdet er at gøre skolevejen mere sikker med en cykelsti, forbedre klimaet i form af biogasledninger eller regnvandsbassiner, vedlige holde ledninger og veje, sikre nye indkøbsmuligheder i form af butiksgrunde, skaffe tag over hovedet i form af nye byggegrunde eller udvidelse af erhverv med nye bygninger.

Årsagerne i år har været mange, og det afspejler sig også i antallet af undersøgelser.

FANTASTISK BRONZEALDERFUND

Museet blev i påsken 2020 kontaktet af detektorfører Amund Segerhard, der havde fundet en række fibler fra yngre germansk jernalder på en mark syd for Gaardsdal Bæk ved Ravnstrup øst for Viborg. Han havde desuden

fået et mere kraftigt signal, der viste sig at komme fra flere bronzer, som var nedlagt sammen på et lille næs. Efter at have konstateret, at der var tale om en samlet nedlæggelse dækkede han hullet med bronzerne til igen og kontaktede museet.

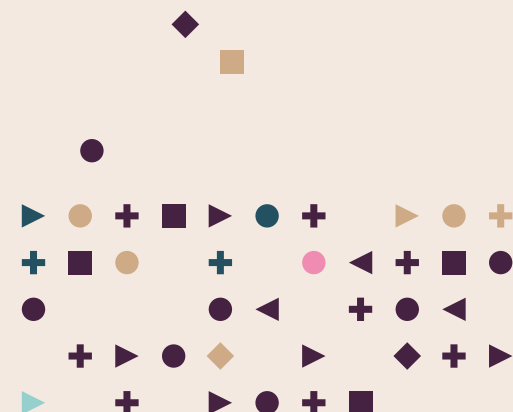
På museet kendte vi godt til fortidsminder i området. Ved en mindre undersøgelse efter dybere pløjning i området, var der i 1983 hjemtaget lerkar og registeret flere koncentrationer af lerkarskår fra yngre bronzealder. I 2018 havde museet tillige fået tilsendt luftfotos fra projektet "Fortiden set fra himlen" over området, hvor der kunne observeres afgrødespor efter langhuse fra yngre jernalder.

I samarbejde med Amund blev fundet afgrænset og hjemtaget som gipsindkapslet præparat. Efter bevilling fra Slots- og Kulturstyrelsen blev præparatet udgravet og flere naturvidenskabelige prøver udtaget.

Offerfundet viste sig at indeholde en snoet halsring med ovale endeplader med skibsafbildninger og spirallukninger samt et stort og smukt ornamenteret hængekar, som de kendes fra bl.a. Fårdal Depotet. Der var også bevaret dele af læderremme, som kan være fra hængekarrets montering.

Halsringen som den så ud inden konservering. På det mindre indsatte røntgenfoto af den ene af endepladerne anes et skibsmotiv. Ikke siden 1926 har Viborg Museum set et så fantastisk fund af bronzeobjekt som dette fine smykke. Hele to meget smukke kvindesmykker kom i 2020 til syne i Gaardsdal ved Ravnstrup vest for Viborg.

DEN LÆNGSTE UNDERSØGELSE

Den længste undersøgelse var 17 km lang - men kun 7 m bred. Over denne lange strækning skulle en ny biogasledning graves ned syd for Bjerringbro og dette område har øjensynligt været attraktivt, for spor af mennesker, der tidligere har boet i området, lå tæt på strækningen med bebyggelse fra yngre bronzealder, ældre jernalder og måske mest overraskende en stor bebyggelse fra yngre jernalder ved mellem Munkhøjgård og Tyrebækken. Her var ligget en landsby med mindst fire gårde over en periode på knap 400 år. Lige i nærheden fandt en detektorfører desuden en romersk denar, som nok stammer fra bebyggelsen.

HJERMIND KAPEL - PÅ LISTEN OVER SLOTS- OG KULTURSTYRELSENS TOP-10

En af de mest opsigtsvækkende undersøgelser er nok udgravningerne af Hjermind Kapel, som kom på Slots- og Kulturstyrelsens top-10 over årets mest interessante fund i Danmark. Lokaliteten var nærmest kendt som en sagnlokalitet, men da detektorfolk fandt mange mønter koncen-

treret på marken, kunne stedet i 2019 lokaliseres ved en prøvegravning. I august 2020 blev der så gennemført en udgravning af resterne af det lille kapel, der formentlig er bygget mellem 1130 og 1250 og nedrevet omkring år 1700. Kapellet var ca. 24 m langt og 7,8 m bredt, hvor det var bredest. Sporene viste både, hvordan der var blevet bygget et sjældent styttetårn til samt spor af flere forskellige ombygninger. Der blev kun fundet én grav af en ung mand, som formentlig var i midten af 20'erne, da han døde..

DETEKTORFUND 2020

Viborg Museum har fortsat et godt og givende samarbejde med Midtjysk Detektorforening. Medlemmer af foreningen har igen i 2020 stillet op ved flere lejligheder ved undersøgelserne ved Hald. Flere medlemmer har endvidere været behjælpelige ved undersøgelser ved Skjern Hovedgård, 1. etape af byggemodningerne på Taphede, Almind m.fl.

Desværre måtte det årlige Midgårdstræf, som Midtjysk Detektorforening har afholdt i den nordlige del Viborg Kommune de sidste tre år, aflyses pga. Corona. På trods af Corona har museet igen i 2020 vurderet langt over 1000 detektorfund fra over 100 forskellige findere. Af disse er 823 modtaget og registreret. Hovedparten er sendt videre til danefævrurdering på Nationalmuseet. Fra Nationalmuseet modtog museet ca. 220 genstande retur, der ikke blev erklæret danefæ. De er nu indlemmet i samlingen.

09 SAMLINGEN

Også 2020 stod i flytningens tegn i samlingsteamet, hvor de foregående års intensive arbejde med flytning af genstande til det nye magasin på Tagtækkervej fortsattes. Dette blev dog forsinket meget pga. Covid-19 relateret hjemsendelse.

Arbejdet med stensamlingen har fyldt meget i 2020. Det har gjaldt identifikation og registrering af museets stensamling. De unummererede og uidentificerede sten er kommet til Hvolris Jernalderlandsby, dels til dekoration i skulpturlunden, dels til brug i landsbyen. De øvrige sten blev registreret og fotograferet, og afventer nu magasinplads i Hal J på Tagtækkervej.

Liseborgmagasinet er ved at være tømt, reoler er nedtaget, og de fleste genstande og materialer er flyttet. Coronanedlukning har dog sat processen delvis i bero. På Tagtækkervej fik vi indrettet nogle af kompaktreolerne til specialreoler, således der er plads til lange genstande, dragtkasser og stole.

Gallerireolerne er opsat, og efter en række rettelser og reparationer er de taget i brug. Hele museets samling af skilderier er hængt på plads og der er lavet pladsregistreringer i SARA.

På Hjultorvet har vi gennemført 3. etape i skimmelrensning af museets arkæologiske samling. To arkæologer startede 1. maj og arbejdede indtil 30. september med at tømme kælderensmagasinerne, vaske og rense genstande, pakke og tjekke oplysninger i SARA. Kælderensmagasinet er nu næsten tømt. Det resterende ordnes når corona-nedlukningerne ophæves. Efterfølgende er der stillet spørgsmålstejn ved, om rensningen har været grundig nok, og teknologisk institut har lavet analyser af det færdige produkt. Heldigvis kan museets personale være trygge ved at arbejde med det arkæologiske materiale.

I efteråret blev vi opmærksomme på en særlig udfordring. Mængden af skadedyret skægkræ blev pludselig åbenbar. Der blev lavet en handleplan og iværksat forskellige tiltag for på den måde at nedbringe og helst eliminere problemet. Sidst på året igangsatte vi arbejdet forud for Slots og Kulturstyrelsens kvalitetsvurdering af Viborg Museum, og konservator Anne Søbjørn fra Skive lavede en ekstern bevaringsrapport for Viborg Museum. Vi kørte rundt til alle museets lokaliteter, og det var godt med faglig sparring om vores lokalemæssige forhold, arbejdet med genstande og med det præventive arbejde for at undgå skader.

Samlingsteamet har desuden bistået arbejdet ift. de nye udstillinger, idet udstillingsgruppen har arbejdet med de genstande, der er i spil hertil. Det skete på magasinet, så vi kunne vurdere genstandene fysisk og overveje konservering og montering.

Vi har arbejdet målrettet med at opkvalificere registrering og datering af genstande, der er relevante for de kommende udstillinger.

EN KASSE FRA FORTIDEN – TIL FREMTIDEN

I mange år har vi haft en kasse stående på magasinet hvorpå der stod, at den først måtte åbnet 9. marts 2020, og at nøglen befandt sig på Hald Ege Skole. Dagen oprandt. Søren og hans kollegaer fra Teknisk Serviceteam kørte op i skolegården og bar kassen ind i bedste kurørstil, og både nuværende elever og elever, der gik på skolen fra 20 år siden, var mødt frem for at se det, der var lagt i kassen af dem, da de gik i 5. klasser.

En nye kasse blev fyldt af de nuværende elever og så kan man glæde sig til 2040 med at se, hvad den rummer.

VIBORG LOKALHISTORISKE ARKIV

2020 har været et usædvanligt år også for Viborg Lokalhistoriske Arkiv. Arkivets læsesal har fra d. 12.03.20 til d. 28.05.20 samt fra den 11.12.20 og ind i 2021 været lukket på grund af corona-krisen med færre besøgende som resultat, i alt 341. Til gengæld har brugerne været gode til at henvende sig til arkivet på mail samt finde gamle fotos og arkivalier på lokalarkivernes digitaliserings-plattform: Arkiv.dk. Arkivet har således besvaret 597 henvendelser fra borgere og myndigheder pr. mail i 2020. På arkiv.dk har der været godt 48.000 unikke visninger på arkivets digitaliserede arkivalier.

Arkivet varetog i 2020 også opgaver i henhold til museumslovens kapitel 8 inden for nyere tids kulturhistorie i Viborg Kommune ift. rådgivning af plan- og fredningsmyndighederne samt arkivalsk kontrol, udpegning, undersøgelses- og dokumentationsopgaver for at sikre kulturmiljøer og bevaringsværdige bygninger.

Derudover har arkivet udfyldt sine opgaver med at varetage den daglige ledelse af kommunes arkivsamvirke, forvalte arkivalierne på museets nye magasin, registrere nyindkomne arkivalier og formidle den lokale historie på forskellig vis.

Arbejdet med at digitalisere fotos er fortsat, dog på nedsat kraft, da arkivets frivillige i lange perioder har været "hjemsendt". Ved årets udgang er godt 14.000 gamle viborgbilleder lagt på arkiv.dk.

Fra 01.09.20 til 30.11.20 fuldførte en studerende fra kandidatuddannelsen i historie ved Aalborg Universitet et semester i praktik på arkivet. Hovedopgaven var udarbejdelse af et læringsrollespil om retsplejereformen 1919 tilrettelagt til Folkeskolens mellemtrin.

HVOLRIS JERNALDERLANDSBY

Året på Hvolris har i høj grad også stået i Coronaens tegn. Der har året igennem været behov for nytænkning og fleksible løsninger og ikke mindst brug for en ekstraordinær indsats fra både personale og frivillige. Mange arrangementer måtte desværre aflyses, f.eks. Ild i Natten og Hvolris Marked. I det følgende beskrives Hvolris år i tal og ord.

ØKONOMI

Årsregnskabet for 2020 foreligger ikke på nuværende tidspunkt, og det vil nok tage ekstra tid i år, før der foreligger et regnskab, da Viborg kommune netop nu er ved at oprette nyt økonomisystem. Der forventes et underskud på omkring 200-260.000 kr. Årsagen til underskuddet er først og fremmest Corona, men også underskud fra tidligere år, som det desværre ikke er lykkedes os at få dækket i år.

PERSONALE

I løbet af 2020 har følgende personer været tilknyttet Hvolris (lønnen/ulønnet).

- × **Daglig Leder/Naturvejleder:**
Hanne Sørensen,
fuldtidsansat.
- × **Historisk håndværker:**
Jón Noah Chamberlain,
20 timer ugentlig i vintersæson. Ansat på fuld tid i sommer- og efterårssæsonen.
- × **Museumsformidler:**
Berit Guldbrand,
18 timer ugentligt. Tager sig bl.a. af skoletjeneste, formidling, PR, Facebook og hjemmeside.
- × **Køkken/frontpersonale:**
Sanne Olesen,
9 timer ugentligt. Hjælper til i butik og rengøring.
- × **Håndværker/dyrepasser/grønne områder:**
Anton Friis Dastrup,
20 timer ugentlig. Tager sig af materiel, dyr, grønne områder og vedligeholdelsesarbejde.
- × **Formidler og servicemedarbejder:**
Margrethe Ladefoged,
frivillig hele året. Rundviser i området og hjælper til ved arrangementer. I daglig tale kaldes for "Oldfruen". Har i år været sygemeldt på grund af et fald, og senere måtte hun ikke komme på Hvolris pga. nedlukning.
- × **Virksomhedspraktik:**
Der har i alt været 2 i virksomhedspraktik.

× Samfundstjeneste:

Der har i alt været 3 personer i samfundstjeneste i år. De har i alt arbejdet 160 timer. Opgaverne har hovedsagelig bestået af forefaldende arbejde.

Samtidig vil vi gerne sende en stor tak til alle frivillige, der har bidraget med jeres uundværlige hjælp til levendegørelse, skattejagt, vedligehold, skoletjeneste og meget mere i årets løb.

ANLÆGSARBEJDE/NYANSKAFFELSER I ÅRETS LØB

- × Ny vinter hønsegård/hus.
- × Ny fodre/fangefold ved får og geder.
- × Ny trappe og brolægning til det arkæologiske område.
- × Ny brolægning ved bålsted ved madhuset.
- × Ny brolægningen inden for i Tjørnebo.
- × Nyt læhus ved bueskydningsbane.
- × Lynafledning på Tjørnebo og Pilebo.
- × Sten fra Viborg Muesums gamle gårdhave er nu udstillet i Skulpturlunden.
- × Nye hegn i landsbyen
- × Nye buer og pile samt målskydningsfigurer

BESÆTNING AF DYR PÅ HVOLRIS

- × Får: pt. 24 moderfår.
- × Geder: pt. 8 hungeder + 1 kastreret gedebuk.
- × Høns: 1 hane og 4 høns

GÅ TIL JERNALDER

Fra 2019 blev aktiviteterne "Gå til jernalder" og "Sysseldage" slået sammen. "Gå til jernalder" afholdes hver anden lørdag i lige uger fra kl. 10-14/15 med et program med tovholder til hvert arrangement. Af og til laves et weekendkursus eller workshop. Som alt andet i år har der også været flere aflysninger af disse aktiviteter. Vi nåede at afholde: lave tællelys, knivskæftworkshop, instrumenter i jernalderen, jernaldersko, reparation og syning af nye dragter, opstadvæv og juletur og juledekorationer.

Der blev også afholdt to arbejdsdage: åbning og lukning af jernalderlandsbyen.

HVOLRIS' VENNER

Som så meget andet her i 2020 blev flere af de aktiviteter, venneforeningen plejer at stå for, aflyst i år. Det gjaldt vennefest, udflugt og jernaldertræf. Generalforsamlingen blev udskudt til september måned. Formand for bestyrelsen, Anne Marie Fledelius, valgte at stoppe og gå ud af bestyrelsen. Der skal lyde en stor tak for det arbejde, du har lagt bestyrelsen og det gode samarbejde, vi har haft sammen. Den nye formand er Bent Dalsgaard. Nye medlemmer i bestyrelsen er Jane Overgaard og Peter Winther Sørensen. Velkommen til dem. Bestyrelsen består nu af: Bent Dalsgaard (formand), Maria Kjær (næstformand), Anne Marie Villumsen (sekretær), Margit Petersen (kasserer), Jane Overgaard, Stig Petersen (suppleant), Peter Winther-Sørensen (suppleant).

TURISME OG LEVENDEGØRELSE

Antal åbningsdage i 2020 med levendegørelse var 42 i skolernes sommerferie og fem i efterårsferien. Levendegørelsen blev afholdt med restriktioner: Der måtte kun være halvt så mange jernalderfamilier til at befolke landsbyen, så vi måtte med hård hånd udvælge nogle blandt de mange tilmeldte, nogle aktiviteter måtte droppes, blandt andet madlavning og smagsprøver til de besøgende. Der blev indkøbt flere buer og pile, så det var muligt at tilbyde bueskydning. Det krævede ekstra aftørring af buer og pile.

Gæsterne måtte kigge på i smedjen i stedet for prøve selv, og der var håndsprit overalt i jernalderlandsbyen; ikke så jernalderagtig, men en nødvendighed.

Ude i det arkæologiske område kunne man komme på oldtidsløb - et tilbud vi i forvejen havde oprettet i skoletjenesten for at gøre det mere corona-venligt. Med lidt tilretning blev det også turist-venligt. Tiltagene blev taget godt imod af stort set alle involverede, gæster såvel som aktører, og jernalderfamilierne klarede de ændrede vilkår fint. Da de selv skulle sørge for maden i år, satte vi prisen for deres ophold ned til det halve.

Udover levendegørelsen reklamerede vi i år også med særlige temadage i sommerferien. Vi lavede to gange lerdag, hvor turisterne kunne arbejde med ler i landsbyen, samt to gange dyredag, som bød på rundvisning hos Hvolris' dyr samt filtning af uldbolde i landsbyen. Begge typer temadage blev taget godt imod.

Derudover havde vi også to gange "En dag i jernalderen" for turister. Deltagerantallet blev sat til maks. 15 personer, og det blev fuldt booket op begge gange med meget tilfredse deltagere.

Fire dage i juli måned dannede landsbyen ramme om et jernudvindingsforsøg, som blev foretaget af frivillige vikinger /jernalderfolk. Det blev fulgt med levende interesse og kastede en stor artikel i Viborg Stifts Folkeblad af sig.

BESØGSSTATISTIK

I 2020 har der i alt været 6058 dagsbesøgende. Det er 1570 færre end forrige år. Taget i betragtning, hvor meget Hvolris har været lukket ned i dette år, er antallet ikke utilfredsstillende.

Mens der har været levendegørelse, har vi haft betydelig flere besøgende end normalt. Det skyldes især efterårsferien med skattejagt og en sommerferie, hvor der var rigtig mange danske turister på besøg.

Arrangementerne er fordelt på følgende måde (sidste års antal står i parentes), men på grund af den specielle situation er der også skrevet antal aflysninger på. Der har været:

- × 3 (5) lejrskoleophold,
- × 22 (37) skoletjenesteophold, i alt 22 skoleklasser med elever fra Viborg Kommune og 3 skoler uden for Viborg kommune,
- × 7 (11) udlejninger af festsalen på 1. sal,
- × 5 (12) øvrige arrangementer, deraf 3 rundvisninger, 1 kursus, 1 firma- eller familie-ryste-sammen-ture.
- × Af aflysninger har der været: 12 skoleophold, 1 lejrskoleophold, 11 arrangementer og 7 udlejninger af festsalen.

